

מקלקל ו"מלאכת מחשבת" משנה שבת פרק יג משנה ג

משנה זו עוסקת במלאכה שהיא קלקול, והעושה אותה פטור מהתורה אבל אסור מדרבנן. במשנה מבואר יסוד חשוב בהלכות שבת: מלאכה שחייבים עליה היא דווקא "מלאכת מחשבת", מלאכה שיש בה תועלת, מלאכה יוצרת, כביטוי שנוצר במלאכת המשכן. לכן, המקלקל פטור משום שמלאכתו איננה "מלאכת מחשבת", כלומר אינה מלאכה יוצרת.

ציטוט המשנה

הַקּוֹרֵעַ בְּחֻמְתּוֹ וְעַל מִתּוֹ,
וְכָל הַמְקַלְקֵלִין, פְּטוּרִין.
וְהַמְקַלְקֵל עַל מְנַת לְתַקֵּן – שְׁעוּרוֹ בְּמַתְקָן

משימה טרום לימוד –

תלמיד יקר לפני לימוד המשנה השלם את המשימות הבאות:

- עמית ראה בשבת שכפתור חולצת שבת שלבש רפוי, כדי שלא ילך לאיבוד הוא קרע אותו בשבת – מה הדין לפי דעתך, האם חייב או פטור? ומה הטעם?
 - קרא את המשנה.
- א) זהה במשנה שתי מטרות של פעולת ה-'מקלקל'.

מטרה א'	מטרה ב'

- ב) עיין במשנה שמנויים בה רשימת ל"ט מלאכות (פרק ז' משנה ב').
כתוב עוד שתי מלאכות שהם 'קלקולי' ולמרות זאת הוא יהיה חייב אם יש לו מטרה חיובית.

במשנה זו נלמד מהי סיבת הפטור בכל מלאכה שהיא "קלקול"?

מושגי תוכן -

- הסבר בקצרה את המושגים הבאים: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

- א) מלאכת קורע – _____
- ב) מלאכת מחשבת – _____
- ג) המקלקל - _____

משימת מבנה –

2. העתק בטבלה את מילות המשנה לפי המבנה הבא.

מס'	מקרה	דין	טעם
1			
2			
3			
4			

רכיבי המשנה: כתר + אומר + מקרה + דין + טעם

איזה רכיב חסר בלשון המשנה. _____ . נלמד אותו בהמשך, בברייתא שמובאת בגמרא.

פרשנות והיסק -

3. משימת הבנה

השלם את המילים החסרות בקטע המשנה (מאזכרים).

הקורע _____ בַּחֲמַתּוֹ _____ וְעַל מֵתוֹ _____ ,
 וְכָל _____ הַמְקַלְקֵל, פְּטוּרִין _____ . וְהַמְקַלְקֵל עַל מְנַת לְתַקּוֹ – שְׁעוּרוֹ _____
 כִּי _____ מִתְקַן _____ [כגון: הַקּוֹרֵעַ עַל מִנַּת לְתַפּוֹר שְׁתֵּי תַפִּירוֹת].

בגד, בשבת, מחמת כעסו, מחמת צער על מתו, שאר, ממיתה ומקרבו, להתחייב בשבת, מלאכת המקבילה לה.

4. עיון משווה

מלאכת "הקורע" מובאת פעמיים במשנה פרק ז' משנה ב' ובפרק י"ג משנה ג'.

א) ערוך השוואה בין שתי המקרים המובאים במשנה!

פרק ז' משנה ב	פרק יג משנה ג	
		'המלאכה'
		מה הדין? מהתורה ומדרבנן
		מה הטעם?

ב) סכם בקצרה מה התחדש לך מהשוואה זו בעניין 'חיוב' מלאכה בשבת?

5. הנמקה

הרב יחיאל אפשטיין מסביר מדוע מקלקל בשבת פטור.

הרב יחיאל מיכל אפשטיין

ערוך השולחן אורח חיים סימן רמב סעיף כג

המקלקלין פטורין, אלא אם כן קלקל על מנת לתקן. אבל המקלקל בלבד, כגון שסותר בניין שלא על מנת לבנותו – פטור מן התורה, מטעם דאין זה 'מלאכת מחשבת', דבמשכן היו כל המלאכות לתיקון ולא לקלוקל.

כתוב מה הטעם שהמקלקלין פטורין בשבת לפי דברי הרב יחיאל אפשטיין?

6. הרחבה – הסבר המושג 'מלאכת מחשבת'

הרש"ר הירש מסביר מה המשמעות של כללי מלאכות השבת, ו"מלאכת מחשבת", וז"ל:

מושג ה"מלאכה" אינו כולל את אף את המאמץ הגופני כאחת מתכונותיו העיקריות... תכונתה העיקרית של המלאכה" אינה עמל גופני בשיעור קטן או גדול, כי אם "מלאכת מחשבת" – ביצוע מחושב ונכון של כוונה מסוימת... "לא תעשה כל מלאכה" – לא תפעל שום פעולה שיש עמה יצירה כלשהיא! לא תוציא אל הפועל את כוונתך לגבי חפץ כלשהוא, לא תעשה שום חפץ לנושא מחשבתך ותכליתך. כללו של דבר: לא תיצר דבר, לא תעשה "מלאכת מחשבת"!

פעולה יוצרת אסורה בשבת ולא פעולה הרסנית: "כל המקלקלין פטורין, והמקלקל על מנת לתקן – שיעורו כמתקין", קלקול הבא לתקן – מלאכה הוא (שבת קה, ב)

תרגול מיטבי [דוגמת שאלת בגרות]

- א) "כל המקלקלין פטורין" (שבת פרק יג משנה ג)
- 1) כתוב דוגמה אחת ל"מקלקל" שדינו פטור, והסבר מדוע הוא פטור.
- 2) ציין שני עונשים שהמקלקל פטור מהם, וכתוב מהו עונשו של המקלקל במזיד.
- 3) על פי המשנה, באיזה מקרה יהיה ה"מקלקל" יהיה חייב?
- ב) הסבר את המושג "מלאכת מחשבת" בהקשר של הלכות שבת
- ג) על פי הרב יחיאל מיכל אפשטיין ("ערוך השולחן"),
- הסבר את המקרה שבו המקלקל פטור, וכתוב מדוע הוא פטור.

צד ו"שניים שעשו מלאכה" משנה שבת פרק יג משנה ו

במשנה זו נעסוק בשני עניינים, בהגדרת מלאכת "צד" – שלילת חירותו של בעל חי. ובביאור הכלל: "שניים שעשו מלאכה" – שני בני אדם שעשו מלאכה שיכול כל אחד לעשותה לבדו ועשאוה ביחד - פטורים .

ציטוט המשנה

צָבִי שְׁנַנְכֵּנְס לְבַיִת וְנַעַל אֶחָד בְּפָנָיו – חִיָּב.
נָעְלוּ שְׁנַיִם – פְּטוּרִין.
לֹא יִכַּל אֶחָד לְנַעַל, וְנָעְלוּ שְׁנַיִם – חִיָּבִין.
וְרַבִּי שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר.

משימה טרום לימוד –

תלמיד יקר לפני לימוד המשנה השלם את המשימות הבאות:

1. קרא את המשנה.

א) זהה שלושה מצבים במלאכת "צד" במשנה, סמנו אותם בקו.

ב) משימת התאמה: העתק את המקרים לתרשים ומתח קו בין כל מקרה למצב המתאים לו.

המצב

המקרה

המצב	המקרה
☐ לא יכול לעשות את המלאכה בכוחות עצמו ונעשית רק בשניים	☐ מס' 1: _____
☐ שניים שביצעו מלאכה ביחד	☐ מס' 2: _____
☐ אחד עשה את כל המלאכה לבדו	☐ מס' 3: _____

ג) זהה מחלוקת במשנה. באיזה מקרה המחלוקת ובין מי?

המקרה שבמחלוקת הוא - _____

המחלוקת בין דעת _____ לדעת _____.

2. למד את קטע הגמרא שלפניך.

בקטע זה מובאת ברייתא בשם רבי יהודה הנשיא הדורש את הלימוד בעניין "שניים שעשאוה".

תלמוד בבלי

מסכת שבת דף ג עמוד א

תניא רבי אומר: ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשנה ואשם" (ויקרא ד, כז). "מעם הארץ בעשותה" – **העושה את כולה ולא העושה את מקצתה**. יחיד ועשה אותה – חייב, **שנים ועשו אותה – פטורין**.

איתמר נמי, אמר רבי חייא בר גמדה: נזרקה מפי חבורה ואמרו "בעשותה" – יחיד שעשאה חייב, **שנים שעשאוה פטורין**.

א) באר את הפסוק המובא בקטע זה בלשונך.

ב) מהם שני הכללים בהלכות שבת שנדרשו מפסוק זה עפ"י דברי הגמרא.

כלל מס' 1 - _____

כלל מס' 2 - _____

מושגי תוכן -

3. הסבר בקצרה את המושגים הבאים: (העזרו בספר מעגלי המשנה, בפירוש המשנה)

א) מלאכת צד – _____

ב) "שניים שעשאוה" – _____

משימת מבנה -

4. העתק בטבלה את מילות המשנה לפי המבנה הבא.

אומר	מקרה	דין

פרשנות והיסק -

5. משימת הבנה

השלם את המילים החסרות בקטע המשנה (מאזכרים).

צְבִי שְׁנַנְכָּנס _____ לְבֵית וְנָעַל _____ אֶחָד בְּפָנָיו _____ –

חִיב _____ . _____ נָעְלוּ שְׁנַיִם _____ –

_____ פטורין. לא יכל _____ אָחד _____ לְנַעַל _____, וְנָעַלו _____

שְׁנַיִם – חִיבִין. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר.

מעצמו, אדם, את דלת הבית בשבת, מלאכת צד, אבל אם, ביחד את הדלת, שניהם, אדם, לבדו, את הדלת, אותה.

6. שנינו ברישא של המשנה: "צָבִי שְׁנַנְכֵס לְבֵית וְנָעַל אָחַד בְּפָנָיו – חִיבִי".

(א) היכן הייתה מלאכת צד בעשיית המשכן?

(ב) חשוב! מה החידוש שאתה למד ממשנה זו בעניין הגדרת מלאכת צד?

(ג) כתוב מהי הגדרת מלאכת צד לפי מקרה זה שכתוב במשנה.

[העזר במבוא למשנה מתוך חוברת 'מעגלי המשנה']

7. שנינו במשנה: "נָעְלוּ שְׁנַיִם – פְּטוּרִין".

(א) הסבר את המקרה בלשונך. במה הוא שונה מהמקרה הראשון?

(ב) הסבר את הטעם לדין עפ"י דברי הגמרא?

תניא רבי אומר: ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשנה ואשם" (ויקרא ד, כז). "מעם הארץ בעשותה" – **העושה את כולה ולא העושה את מקצתה**. יחיד ועשה אותה – חייב, **שנים ועשו אותה – פטורין**.

8. שנינו בסיפא של המשנה: "לא יכל אָחד לְנַעַל, וְנָעְלוּ שְׁנַיִם – חִיבִין. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר".

(א) השלם את הטבלה!

המקרה	אומר	דין
	תנא קמא	
	רבי שמעון	

(ב) הסבר את היטב את המקרה בלשונך.

(ג) להבנת טעם המחלוקת ערוך השוואה בין המקרים במשנה (העזר בצבעים).

(1) כתוב במה דומה מקרה מסי' 3 למקרה 1.

(2) במה דומה מקרה מסי' 3 למקרה 2.

1. צָבִי שְׁנַנְכֵס לְבֵית וְנָעַל אָחַד בְּפָנָיו – חִיבִי.
 2. נָעְלוּ שְׁנַיִם – פְּטוּרִין.
 3. לא יכל אָחד לְנַעַל, וְנָעְלוּ שְׁנַיִם – חִיבִין.
 וְרַבִּי שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר.

ד) הבנת טעם המחלוקת במשנה.

השלם את המילים החסרות!

לפי דעת תנא קמא במקרה _____ לא יכול לסגור את הדלת _____ עצמו וסגירת הדלת אפשרית רק _____ – הם חייבים, מכיוון שזה נחשב שכל אחד _____ את המלאכה לבדו כי זאת הדרך לסגירת הדלת. ולפי דעת רבי שמעון הם פטורים כי סוף כל סוף, שניים _____ את המלאכה, ולכן הם פטורים.

מחסן מילים להשלמה: בכוחות, לבדו, עשה, בשניים, עשו,

תרגול מיטבי [דוגמת שאלת בגרות]

א) כתוב מה ההגדרה של מלאכת צד. בסס תשובתך מהנלמד במשנה.

ב) "מעם הארץ בעשותה" –

1) מהם שני הכללים הנדרשים מפסוק זה בהלכות שבת.

2) כתוב דוגמא לכלל כלל מהמשנה.

ד) "צָבִי שְׁנָנְס לְבֵית וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו – חָיָב. נָעְלוּ שְׁנַיִם – פְּטוּרִין. לֹא יָכַל אֶחָד לְנַעַל, וְנָעְלוּ שְׁנַיִם – חָיָבִין. וְרַבֵּי שְׁמַעוֹן פּוֹטְרִין."

1) העתק למחברתך את הטבלה שלפניך, ושכך בה את מילות המשנה, על פי ההוראות שבטבלה.

אומר	מקרה	דין

2) אם ענית כראוי על סעיף ב' 1, מה הטעם על פי הגמרא לדין במקרה השני?

ה) מתוך שאלת בגרות קיץ תשע"ז

במסכת שבת, פרק י"ג משנה ו' מתואר מקרה שבו צבי נכנס לבית, ושני אנשים נעלו בפניו את הדלת. לדעת תנא קמא, ציין באיזה מצב יהיו השנים פטורים, וכתוב הסבר אחד לטעם הפטור.

ו) במסכת שבת, פרק י"ג משנה ו' מתואר מקרה שבו צבי נכנס לבית, ונעלו שני אנשים את הדלת. באיזה מצב יש מחלוקת במשנה בדין זה. נמק דעה אחת מבין שתי הדעות.